

Petrus Franciscus van der Meulen (1824–1886), pastoor van Engelen van 1871 tot aan zijn dood in 1886.

Pastoor en chirurg?

BERTIE GEERTS | Soms levert een onderzoek in oude kranten verrassende ontdekkingen op. Zo kwam ik in de *Arnhemsche Courant* van 23 december 1871 een artikel tegen dat ging over een rechtszaak tegen de pastoor van Engelen, Petrus Franciscus van der Meulen (1824–1886). Hij werd aangeklaagd, daar hij op onrechtmatige wijze een chirurgische ingreep had uitgevoerd zonder toezicht van een geneeskundige. De zaak leek mij interessant genoeg om eens nader te onderzoeken. Laten we aanvangen bij het begin.

Gerardus (Gerrit) Houkes (1827–1889) was arbeider en schipper en woonde met zijn gezin aan de Dieskant onder Empel, tegenover Engelen. Het gezin bestond uit zijn vrouw Johanna van Wamel en hun vijf kinderen. Johanna was de derde vrouw van Gerrit, twee eerdere echtgenotes waren hem reeds ontvallen, Elisabeth van der Graft in 1851 en Maria Berendina Redelijk in 1859. Het gezin was in 1865 van de Schanshoek in Empel verhuisd naar de Dieskant.

Een rigoureuze besluit

In 1871 was de toen 34-jarige Johanna Houkes-van Wamel zeven maanden zwanger van haar zesde kind, toen ze in oktober van dat jaar ziek werd. Wat voor ziekte ze onder de leden had is niet bekend, dat vertellen de archieven niet. Haar gezondheid ging zó snel achteruit, dat op 28 oktober de pastoor van Engelen werd ontboden.

Op dat moment was Van der Meulen pas een half jaar pastoor van Engelen en hij zal van tevoren niet hebben geweten, waar hij die dag toe in staat zou zijn. Het is niet geheel duidelijk, of hij bij de vrouw het laatste sacraement heeft toegediend of dat ze reeds overleden was, toen hij aankwam. Toen de pastoor echter vernam dat de net overleden vrouw zeven maanden in verwachting was, nam hij het rigoureuze besluit om het ongeborn kind uit de buik van de overleden moeder te halen en daarmee wellicht het ongeborn kind te redden.

Aankankelijk dacht hij daarbij aan dokter Reijgers, die in het nabij gelegen kasteeltje Meerwijk woonachtig was, maar die had ook na meerdere aanvragen geen trek in een dergelijke operatie. Van der Meulen stond er dus alleen voor. Om het zekere voor het onzekere te nemen en ervan overtuigd te zijn dat de vrouw niet schijndood was, wachtte Van der Meulen een uur alvorens tot de ingreep

>> over te gaan. Voor het uitvoeren van de verlossing gebruikte hij een scheermes, waarmee hij kruislings de keizersnede toepaste. Zo haalde hij het kind uit de buik van de overleden vrouw. Al snel bemerkte de pastoor dat het kind niet meer leefde. De volgende dag gaf Gerrit Houkes op het gemeentehuis van Empel het overlijden aan van zijn vrouw en zijn overleden kind. Er werden twee overlijdensakten opgemaakt. In de akte van Johanna van Wamel wordt vermeld dat zij om twaalf uur op de middag was overleden. In de akte van het overleden kind wordt een tijd van half een vermeld, een half uur later.

Het voorval, waarbij we ervan mogen uitgaan dat Van der Meulen met de juiste bedoelingen had gehandeld, kreeg toch nog een staartje. De pastoor werd gedagvaard en een rechtszaak was het gevolg. Opmerkelijk genoeg werd er in de regionale dagbladen niets over het voorval vermeld. Waarschijnlijk wilde men dit uit de publiciteit houden. Alleen enkele kranten in de oostelijke provincies van Nederland brachten het gebeurde onder de aandacht. De Arnhemsche Courant vermeldde op 23 december 1871: *'s-Bosch, 21 december, een veel belangstelling wekkende zaak werd heden voor de rechtbank alhier behandeld, waarbij een talrijk publiek aanwezig was'*.

Een getuige in de zaak verklaarde dat het kind had geleefd, terwijl de beklaagde Van der Meulen zei dat hij dacht dat het leefde. Ook de naam van dokter Reijgers, wonende op kasteeltje Meerwijk vlakbij het woonhuis van het gezin Houkes, werd nog genoemd. Hij was zelf niet bij de rechtszaak aanwezig, maar was wel diverse malen opgeroepen om te helpen bij de verlossing. Hij had echter zijn diensten geweigerd, om reden, zoals hijzelf aangaf, 'dat het zijn vak niet was'. De rechter was niet te spreken over de lakse houding van Reijgers.

Het openbaar ministerie beweerde dat de handelingen van de pastoor, zelfs onder voormelde omstandigheden, grote afkeuring verdienden. Het wees op het gevaar dat daardoor kon ontstaan, om aan iemand die schijndood kon zijn, het leven te benemen. Het openbaar ministerie pleitte dan ook schuldig en eiste tegen de pastoor een boete van tien gulden en een dag gevangenisstraf. De advocaat van de pastoor, Mr. Van Zinnicq Bergmann, nam vervolgens het woord en voerde aan dat de pastoor een edelmoedige daad had verricht die *'hoogst prijzenswaardig was'*; de heer Van der Meulen had niets

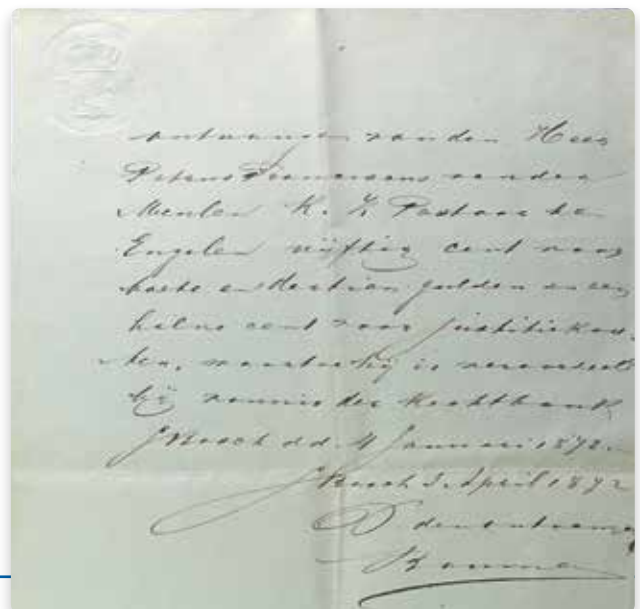
anders beoogd dan het leven van een kind te redden en de verlossing was volgens de geneeskundige wet onder de omstandigheden geoorloofd. De advocaat concludeerde tenslotte dat alleen vrijspraak van de beklagde recht zou doen aan de zaak.

Op 4 januari 1872 volgde de terechtzitting en alles wat er was gebeurd passeerde nog eens de revue. Een deel tekst uit het verslag van het proces luidt, letterlijk geciteerd:

'Overwegende dat beklagde beweert en door de gehoorde getuigen bevestigd dat de beklagde alvorens de lijkopening te doen, den doctor van het dorp heeft doen halen en hem in persoon verzocht heeft te komen, dat hij na de weigering van dien geneesheer om te komen nog twintig minuten gewacht heeft, dat hij de operatie heeft verrigt ruim een uur nadat de vrouw gestorven was en nadat door alle getuigen zoo nauwkeurig als in de gegeven omstandigheden mogelijk was de dood was geconstateerd. Dat geen andere geneesheeren in de nabuurschap waren, dat volgens der getuigen meening een levende vrucht zich in het lijk bevond, dat ook later gebleken is dat de vrouw werkelijk was overleden en dat beklagde tevoren gelegenheid gehad heeft om het verrigten der keizersnee te leeren'.

De conclusie van de rechter was dat de beklaagde in de onmogelijkheid had verkeerd om het wettelijk voorschrift na te leven en veroordeelde de beklagde tot een geldboete van vijftig centen. Inclusief de kosten van het rechtsgeding werd het totale bedrag dat de pastoor moest betalen dertien gulden en een halve cent.

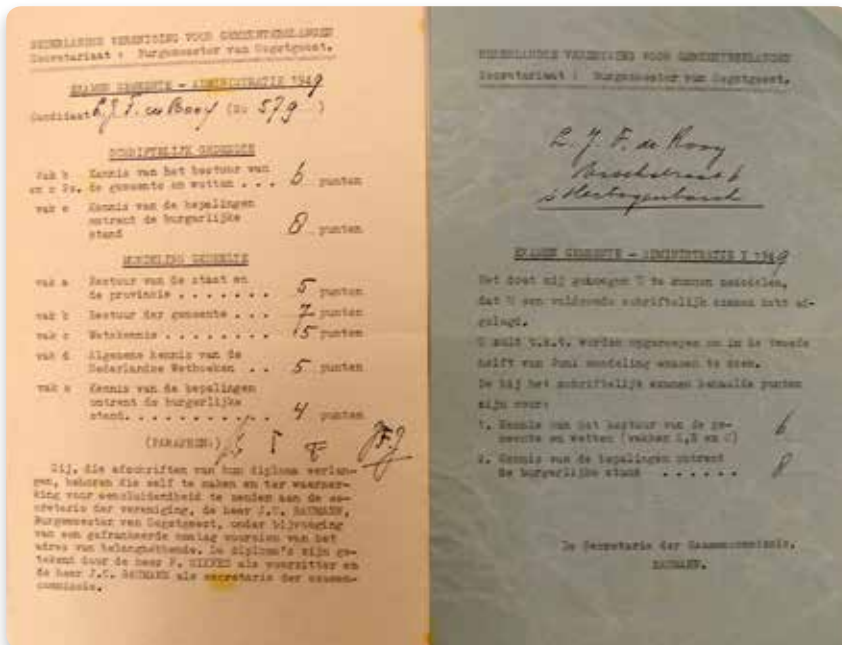
[Verklaring dat pastoor vd Meulen de boete en proceskosten voor zijn veroordeling voor ongeoorloofde medische ingreep heeft voldaan.](#)

Leo de Rooij

Engelenaar van de eeuw 6-11-1914 - 20-7-2005

HANS KANT EN WILTON DESMENSE | Leo de Rooij werd op 6 november 1914 geboren in de Visstraat in Den Bosch. In zijn jeugd was hij een Bosschenaar in hart en nieren die elk hoekje van de binnenstad kende. Zijn omgeving ging er lange tijd van uit dat hij als zoon van een warme bakker zijn vader zou opvolgen in de zaak, maar Leo verraste iedereen door te gaan studeren op het gebied van gemeenteadministratie. Door die studie kwam hij als volontair werken voor de gemeente Engelen. Dat was in 1938. Uiteindelijk haalde hij zijn diploma voor de gemeenteadministratie in 1949.

Het diploma van Leo de Rooij voor de gemeenteadministratie in 1949.

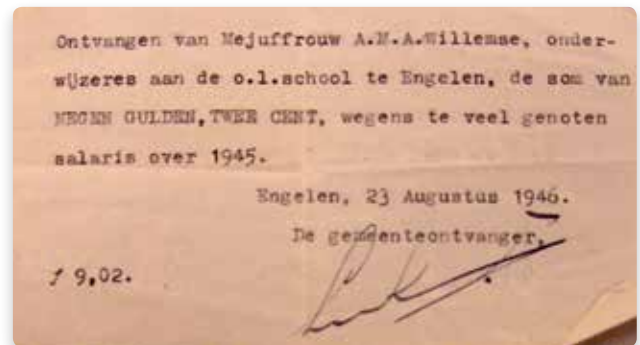
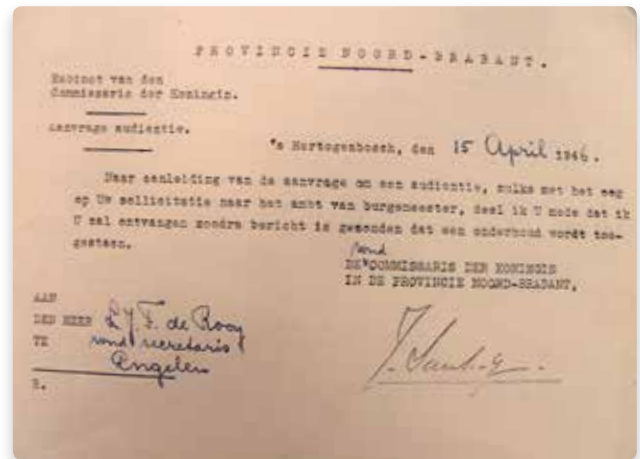
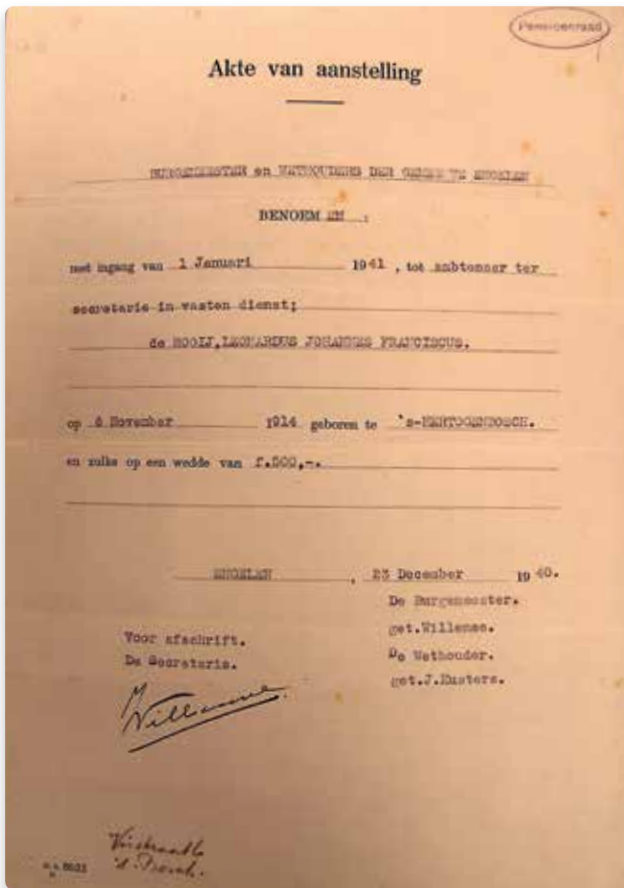
Zijn loopbaan

Op 31 december 1939 tekenden burgemeester Willemse en wethouder Kusters zijn contract. Hij kwam per 1 januari 1941 in vaste dienst als ambtenaar ter secretarie met een jaarwedde van fl. 500,-. December 1944 werd Leo tijdelijk ontvanger der gemeente. In april 1946 kreeg hij de functie van waarnemend secretaris. Toen was al bekend dat burgemeester Willemse zou gaan vertrekken. Nauwelijks aangesteld als gemeenteontvanger solliciteerde Leo in april naar de functie van burgemeester van Engelen. Helaas voor hem werd per september 1946 de heer Kempenaars tot burgemeester benoemd. Nadat Leo in 1949 zijn diploma had behaald, werd zijn tijdelijke dienstverband als gemeenteontvanger omgezet in een aanstelling in vaste dienst.

Leo op de centen

Leo nam de nauwkeurigheid in zijn werk heel serieus. Het verhaal gaat dat hij aan het eind van een ochtend een klein kasverschil bemerkte na een aantal transacties met dorpsbewoners. Hij vond die situatie ontoelaatbaar en probeerde telefonisch te achterhalen, waar hij de fout gemaakt had. Hij was zo geobsedeerd om dit verschil op te lossen, dat hij zich niet realiseerde dat zijn belronde (telefoneren was nog kostbaar in die tijd) meer kostte dan het opgelopen kasverschil. De strikte manier waarop Leo de wetten van de gemeente toepaste, maakte dat niet iedereen zijn beslissingen even rechtvaardig vond. Na de annexatie van Engelen door Den Bosch in 1971 werd Leo aangesteld als ambtenaar van de burgerlijke stand in Den Bosch. Het laatste huwelijk

De akte van aanstelling tot ambtenaar ter secretarie, het antwoord van de commissaris der koningin op de sollicitatie naar het ambt van burgemeester en 'Leo op de centen'.

dat Leo voor zijn pensioen heeft voltrokken was op 2 augustus 1978. Hij trouwde Ria van Luijk en Wilton Desmense, die de dag ervoor de sleutel van hun woning aan Heuvel 7 in Engelen hadden gekregen.

Ria van Luijk en Wilton Desmense zetten een handtekening onder hun huwelijksakte in het bijzijn van Leo de Rooij.

Zijn privéleven en bijdrage aan het Engelse verenigingsleven

Op 11 september 1952 trouwde Leo voor de kerk met Jeanne Willemse, een dochter van de oud-burgemeester. Zij gingen eerst wonen in de Schoolstraat op nummer 25. In die tijd heette die straat nog wijk A en was het huisnummer 61b. Zij verhuisden daarna nog twee keer. De eerste keer naar Vlacie 8, een van de woningwetwoningen die in 1957 zijn gebouwd. Hun laatste verhuizing was in 1968 naar Heuvelstraat 7. Leo heeft op zeer verschillende terreinen een rol gespeeld in het Engelse verenigingsleven. Zo was hij medeoprichter van de Stichting Engelen's Belang. Hij was vanaf de oprichting in 1976 betrokken bij de toneelvereniging Trammelant. Hij heeft in de loop der jaren menige (hoofd)rol gespeeld. In de notulen van de carnavalsvereniging "De Terpers" lezen we dat hij in 1960, 3 jaar na de oprichting, penningmeester was van die club. Van 1960 tot 1983 was hij lid van de Raad van Elf. Last but not least was Leo jarenlang de "enige echte" Sinterklaas in Engelen, zowel bij de intocht als op de Kempenaarschool. In 2000 werd Leo verkozen tot Engelenaar van de eeuw.

Leo en Jeanne op hun trouwdag en in hun huis aan de Vlacie en Leo als de Engelaar van de eeuw.

Leo in zijn rol als de Terper, op het toneel bij Trammelant en als de enige echte Sinterklaas.

Column

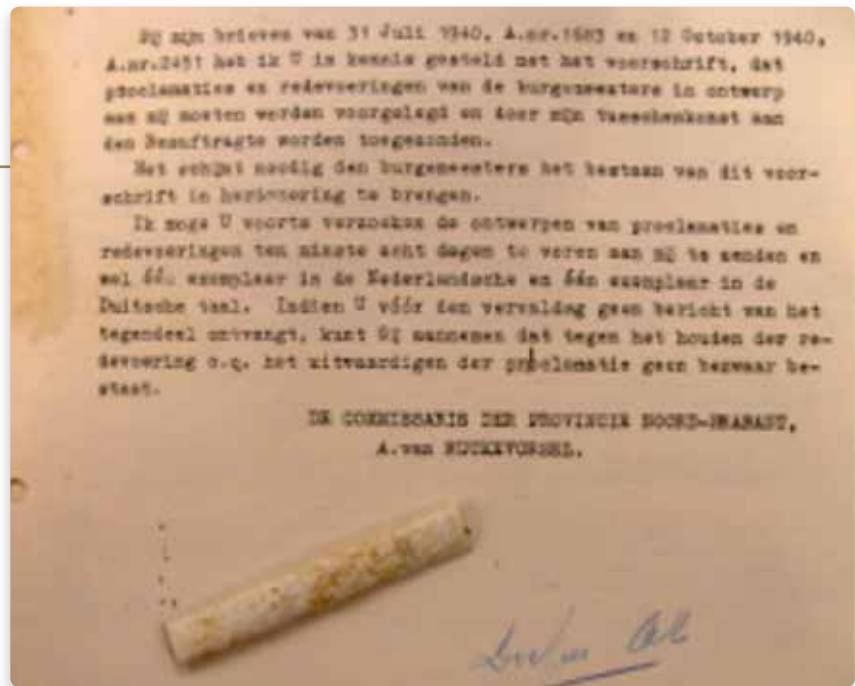
Hoofdstuk 1: De vondst

Hebt u Leo de Rooij gekend? Hij woonde in de Heuvelstraat 7. Sinds de annexatie van Engelen was hij tot 1978 als ambtenaar in dienst van de gemeente Den Bosch. Vóór 1972 had hij op de Engelense gemeentesecretarie gewerkt. Daar was hij begonnen als volontair. Wanneer precies? Enkele leden van Angrisa wilden dat graag weten. Nu bezoek ik regelmatig het Stadsarchief aan de Bloemenkamp. Daar wordt ook het archief van de gemeente Engelen bewaard. Ik bood aan er eens mijn neus in te steken. Tijdens die speurtocht heb ik me niet verveeld. Tussen allerlei serieuze zaken bevonden zich soms zeer vermakelijke dingen uit het dagelijkse leven van den Engelenaar. Maar ook kwam er de harde en wrede tijd van de Tweede Wereldoorlog duidelijk uit naar voren.

Op een gegeven moment was ik bezig de map met "Ingekomen stukken" door te nemen van het jaar 1942. Blad voor blad sloeg ik de circulaires en brieven om en wilde alweer een vluchtige blik werpen op het volgende document, toen ik daar bovenop ..., wat zie ik nu?..., daar ligt een ... sigaret! Platgedrukt weliswaar, maar een echte. "THREE CASTLES", stond erop, en aan de andere kant "SELECTED VIRGINIA". Hoe was die daar terechtgekomen? Die was toch niet bewust daarin gestopt. Dus door een of ander toeval, maar wie of wat had dat toeval in de hand gewerkt?

Hoofdstuk 2: Speculaties

1. Op het Engelense gemeentehuis werkten in 1942 bur-

gemeester Willemse en één ambtenaar, Leo de Rooij, die sinds 1940 een officiële aanstelling had. Het is het meest logisch dat de ambtenaar het archief beheerde, dus de Rooij. Rookte hij? Ik heb het verschillende mensen gevraagd die hem gekend hebben. Niemand had hem ooit zien roken. En als hij dat wel had gedaan: waarom had hij die sigaret, waar in oorlogstijd moeilijk aan te komen was, dan niet opgerookt?

2. Na de bevrijding was het een zootje in het gemeentehuis. "Je waadde er door de archiefstukken", vertelde de Rooij eens. Three Castles werd geproduceerd in Engeland, Bristol. Zou een slordige Engelse soldaat bij de bevrijding van Engelen op zoek naar iets van zijn gading, daar een sigaret hebben laten vallen, en dat die later bij de opruiming ongemerkt tussen een stelletje brieven mee de map 1942 in was geschoven?
3. In de collectie de Rooij, die ook bewaard wordt in het Stadsarchief, bevinden zich drie exemplaren van het

blad Vrij Nederland uit april, mei en juni 1943. Dit was een verzetskrant! Three Castles was de codenaam van een verzetsgroep, die tegen de tijd van de bevrijding opereerde in Amsterdam. Zou er enig verband bestaan tussen de Rooij en het verzet en zat er achter die sigaret een of andere boodschap?

Hoofdstuk 3: De conclusie

Speculatie nummer drie is in deze tijden de meest aantrekkelijke en heemkunde bij Angrisa kan heel erg leuk zijn.

Wilton Desmense

Angrisa

HEEMKUNDEKRING ENGELLEN

Secretariaat

Lambertusstraat 17

5221 BB Engelen

E info@angrisa.nl

I www.angrisa.nl